

دكتور جمال رشيد (دهسنوس)

- - دایشنتیک له گهل مام هیمن و ماموستا عوله ما
- - سهر و سوراخ له (گرمیان و خوشناوهتی و بادینان)
- - الاعلام العربیة - الدكتور ابراهیم السامرائی
- - مجلة الأجيال - العدد (٢) ١٩٨٠

سهرنج

نویشکی ئەم باسه له ژماره (٣٢ - ٣٣) ی گۆفاری رۆژی کوردستان سالی ١٩٧٥ - بلاوکرایه وه ههروا له سی کۆری (بهغدا) و (ههولێر) و (دهۆک) دا پێشکەش کرا .

١ - دوکتۆر جمال رشید لهو باوهردایه که : (ووشه نوای میرزا - میرزاد) له بنجدا له خوای میرا (میترا) که رووناکی سهر له بهیانی و سهرچاوهی ژبان و زانیاری و پهیمان بووه . کهوتۆتموه . ههروا نوای (جوامیر - جوان میر) به واتای : خوشهویستی خوای میرا له کوردیدا ماوهتموه . . سهرباری ووشه (میرمجان) وله هیندیشدا (میراجا) ماوهتموه . که نیشانهی چینیکی بالایی کۆمهله . . ههروا وشه (میر - میر) دهره به گهکان بۆ خوایان به کاریان هیناوه . وهک : (میری میران - میری میران) .

٢ - دوکتۆر جمال رشید - له لیکۆلینهوه دهسنوسه کهیدا - دهلی : (ناهد یا ناهیده)ش دهگهڕیتهوه سهر خوای (ئهناهیته) واته : خودای ئهستیره ی زوهره . که له پاشا بوو به (ئهناهیذ - ناهید) . . له دوایدا له زمانی کوردی دا له شیوهی (ناهد) چهسی بۆ ناوانی کچان و ئافهتان . . له زمانی سۆمهردیشدا بهرامهر به ناوی (ئهنههیتا) ناوی (ئینانا - ئینی) که له شیوهی (نان - کهیانووی ئاسان) له ههندی تیکستدا بهرچاو نهکوی . که ئهویش عهشتاری بابیلییه . که له دواییدا له عمره بی دا . بوو به (العزی - الزهره) ئەم خروابەش ههروا وهکو ئهکی خودای (تعموزی - دهموزی) ئهکی ههبووه .

دوکتۆر جمال لهو پروایه دایه که : ناوی (مههاباد) ی کوردی دهر برینیکه لهو ئاوییهی خودای مهن (ناهورا) وهیا (ناسورا) . . چونکه وشه (مهها) له هندی دا ، واتای (مهن) دهگهڕیت . که له وشه (مههاتما) شدا بهرچاو دهکوی ، واته : (گیانی مهنم) .

٤ - د . جمال لهو باوهردایه که : گهلی ناو ههیه له کوردی دا ، ناوی تۆنۆنۆمیک (ناوی جوغرافی) و نه تۆنۆمیک (ناوی نهتمهوه وهۆز) و نه تۆماستیک (ناوی تاییهتی) ههیه ههر به شیوهی کۆن پارێزراوه . زور بهی زۆری خێلی کورد ههوا . ناوی کوردی خۆی پاراستهوه و کاریگهری عمره بی و تورکی ئارامی و ئهرمینی تیدا نهبووه ، وهک خێلی : (دیفۆسیۆ - رهشکوتا - سینیکا - ئالکا - میرکان - مهنکان - ههسکان - چیلکان - سیلفانا - ههفیر . . .)

٥ - د . جمال رشید ههمدیس لهو باوهردایه که : ههندی ناو ههه له بنجدا . له ناوی کۆنه خوایه کانهوه - له کوردی دا - وهگرهوه . . (بۆزان - بۆریان) یش که ناوی کچانی کورده . له (بوریاش - خوای باووبۆزان) وهگرهوه ، که کاشیهکان به کاریان هیناوه .

شوارتهکان به کۆنترین دهستهی موسولمانان داده نرێن که خواوهتی بیروباوهری سهر به خۆی خوایان بوون و ئهو بایه خهشی که بیان دهدری په یوه ندی به گفت و گۆو بۆ چوونیا نه بهرامهر بهو خهلیفهیهی که دهبی خهلیفایهتی موسولمانان بکات و ئەم راستی بهشیان خۆ ته گهر له رووه ئاینیه که یانهوه پهیدا بوونی یاخود له رهفتادا سهری هه لدا بی به شیکه له پێشکه و تویی لایهنی باوهر . . بهلام لایه نه میژووی په که بیان ئهوه بوو که ئیمپراتۆرییهتی موسولمانان له دوو سالی دوای سهردهمی خه لافهتی علی تیکدا و بی ئهوهی که هیچ یارمهتی پهکی معاویهش بدن بوونه هۆی سهرکهوتنی معاویه و دووباره بزوتنه وه کهشیان بووه هۆی تهخت کردنی ریگه بۆ عهباسی پهکان که دژی ئه موهی پهکان گرتبوویان و زۆر جار یش توانیویانه بۆ ماوه پهک دهست به سهر چهند ولایتیکدا بگرن^(١) .

بهرای ئیمهش درووست بوونی پارتی شورات ئهنجامی جوولانه وه کانی دهزگاکانی دهولت بوو . . ئەم جوولانه وانه ئهوانه بهرهنگاریان وهستان که ههمه جور چهوسیتراوه بوون و بهشی ههه زۆری موسولمانان بوون و ئەم بهرهنگار راوهستانهش بووه هۆی ئهوهی پهیدا بوونی شه پۆلیکی سیاسی له ناو کۆمهله دا بهلام لایه نه ئاینیه که به هیزترین سهر چاوهی تهقیوو فراوانی که له ناو دهوارنشینه کاندابوو بزوتنه وهی شوپرشگێری شوارتهکان بوو . . ئەم بهرهنگار وهستان و شوپرشهش که

سەرھەلْدانی بیروباوهری

شوراتو

ئەو ھۆیانەى بوونە ھۆى

ھاتنە کایەھوى

مصلح جەلالى

ئىوان زاناكانياندا پەيدا بوو. ئەمانەش ھەموو رايەك يەكى پىدەگرتتەو ھەيش ئەو رايەبوو كە بەرامبەر بە خەلىفەو خەلافەت ھەيانبوو.

شوراتەكان لەو مەسەلەيەدا كە ئىمامەت دەپى بۆ كۆرەكانى على ئى. (واتە پشتاو پشست بىتە خواری) لەو شەدا كە شیعەكان و مەرەجەئەكان و توویانە جارى با بریار لەسەر ئەو نەدەين نەبوون و بەرھەلستكاریان كرددون.

و توویانە باوەرھینەریك لیھاتووی و رەوشت و ئابنى گەردیان لەسەر نەپى بۆى ھەيە داواى ئەو بەكات دەنگى ئىمامەتى بۆدەن و بىتە ئىمامى گەرە (با ئەو كەسە كۆیلەش ئى).

ئەو نەدە توند دەستیان بەم رايەيانەو گرتبوو خواھنى ھەلەى گەرەیان بەكافر دائەناو لەناو ئەم دەستانەشدا ئەزارقەكان دەیانوت دەپى ئەو ھەلە گەرەكەى كرددو بەكۆزى و لەناو بىرى و ئەم رايەشيان گەلى جار لەگەل كرددەو ھەكانياندا نەدە گونجا بەتايپەتى لەو كرددەوانەدا كە بەرامبەر بە جوولەكەو مەسىحى ھەيانبوو. چونكە ئەم دوانە ئەگەر بەتايپە بىانوتايپە محمد (د.خ) پىغەمبەرىكە خودا ناردوویەتى بەلام بۆ عەرەپى ناردووە نەك بۆ ئىمە. شوراتەكان ئىتر دلایان بەرامبەرەیان پاك دەبوو ھەو بەيەك چا و ھەك خوایان تەماشایان دەكردن.

يەكى لە زانايان و سەر كرددەكانى شوراتەكان كە ناوى يەزىدى كۆرى ئەپى ئەنيسەيە (دامەزرینەرى دەستەى يەزىدى يەكانى شوراتە) ئەو مەسەلەيەى بەتەواوھتى چەسپان و پتەو كردد كە بە يەكچا دەپى تەماشای عەرەب و نەتەو ھەكانى تری موسولمان

شوراتەكان پىئى ھەستان دزى ئەرستوكراتى يەتى عەرەب بوو. ئەو ئەرستوكراتى يەتەى دەستى بەسەر زەوى و زارو بەروو بومىكى چەوردا گرتبوو دەوارنشینەكانیش لەو جەنگانەى لەپىناوى موسولماناندا دەكرا كە دەورنىكى بالایان بىنى نەبەخشش و نە دەسكەوتى جەنگیان پى برا^(۲).

ئەم سوارانەى عەرەب ماو بەكى دوورودرئۆزەك لەو ھەو بەر لىئى دواین لەگەل على دابوون و شان بەشانى شەريان بۆ دەكردو دوايش وازیان لیھتاو علىیش سالى ۶۵۸ زابنى لەشەرى نەھرەواندا شكاندنى و بەلام پىنجیرە بەك شەرى پىشمەرگانەیان لە زۆر لا دەكردو دەستیان دەو شاندو بۆى دەردەچوون بەتايپەتى لە ھۆزەكانى بطانچى نزیك شارى بصرە.

بزووتەو ھى شوراتەكان پەرى سەند بەلام ئەو ناكوكى يەى لە بیروباو ھە رەسەنەكەياندا پەيدا بوو بوو ھۆى لاواز بوونى بزووتەو ھەكەيان لەگەل ئەو ھەش كە ئەم ناكوكى بەكارنىكى كردد كە بارى سیاسى و سووپا بىيان كۆك و پتەو نەپى بەلام گەلى جار دوو ئىمپراتۆرىەتى گەرەى ئەمەوى و عەباسىيان بەتەواوى دەھىتايپە لەرزین.

ئەو ھى كە لیرەدا ئىمە بۆى بچین ئەو ھەيە شوراتەكان كە بوونەتە دەستە. ھەر دەستەيەى ھەكو لەوى تریان جىابى جوولآو ھەو ھەمارەى ئەم دەستانەش بەلايەتى كەمەو لە بىست دەستە كەمتر نەبوون و لەناویشياندا چەند لقیكى تر ھەبوون ھەندىكیان رايەرى بلو ھەرى ئابنى و سیاسى و كۆمەلایەتى بوون و ھەندىكى تریان ئەنجامى ئەو ناكوكى بە درووست بوون كە لە

بکری و نابی جیاوازیان بکری. (تم بیره‌شیان نه‌نجامی نهو هه‌لوئسته هاته‌کایه‌وه که به‌رام‌بهر به‌نیامه‌ت هه‌یان‌بوو^(۳) . له‌پیشه‌کی (ماهی الیزیدیة ومنهم الیزیدیون؟) دا په‌نجه‌بو نووسینی (الفلو والفرق المغالیه) راده‌کیشی که ده‌لی یه‌زیدی مه‌به‌ست له‌ده‌سته‌یه‌کی شوراته‌وه نهو یه‌زیدیانه‌نین که له‌شیخان و سنجانن. تم ده‌سته‌یه‌ی یه‌زیدی له (أباضیه) جیا‌بووه‌وه و به‌ناوی دامه‌زێنه‌ره‌که‌یان‌وه که یه‌زیدی کوری نه‌ی نه‌نسه‌یه نا‌وزراوه^(۴) . ابوسعید نشوان ده‌لی :

نیامه‌که‌یان یزیدی کوری ای نه‌نسه‌یه .
ابن حزم له‌م باره‌یه‌وه له‌گه‌ل شه‌هرستانی و ای سعید نشواندا توژی جیاوازی هه‌یه‌وه ده‌لی :

سه‌رداره‌که‌یان پیاویکه‌ پی‌ی ده‌لین زید بن ای نه‌نسه . به‌لای نیمه‌شوه‌وه نه‌وه‌ی که راستری . . یه‌زیده نه‌ک زه‌ید . . باوکیشی ناوی ابو نه‌نسه‌یه . . تم ده‌سته‌یه و تیان خودا له‌غه‌بری عه‌ره‌ب پیاویک بو‌خه‌لکی ده‌نیری و کیشی له‌ئاسانه‌وه بو‌ده‌نیریته‌ خواری و خه‌لکه‌که‌ تیرورده‌ورده‌ واز له‌ یاسای محمد (د.خ) ده‌هین و یاسایه‌کی نو‌ی ده‌هین و نامه‌ی محمد (د.خ) بو‌عه‌ره‌به‌وه بو‌عه‌جه‌م نه‌ یه‌زید له‌ دووانیکیدا ده‌لی :

(ان لا اله الا الله محمد رسول الله الى العرب لا الينا وان دين الاسلام سينسخ بنى من العجم) نه‌وه‌ی روون‌کردوته‌وه که محمد (د.خ) پیغه‌مه‌بریکه بو‌عه‌ره‌ب هاتووه^(۵) .

دایه‌ره‌ی مه‌عاریفی ئیسلامی پشت به‌ نووسینی «الفرق» ده‌رباره‌ی نه‌و رایه‌ی که زانکافی شوراته‌ بوویانه‌ شیکاری به‌کی ته‌واوی کردووه به‌لام شه‌هرستانی ده‌لی : (تم شوراته‌انه هه‌له‌به‌ک به‌لایانه‌وه ج گه‌وره بی ج بچووک کفره) .

شه‌هرستانی هاتووه تم ده‌سته‌یه‌ی یه‌زیدی له‌ بازنه‌ی موسولمانیتی هیناوه‌ته‌ ده‌ری و خستوونیه‌ چوارچۆیه‌ی کفره‌وه‌وه کفریک که له‌ راده‌ به‌ده‌ری . . دیسانه‌وه به‌غدادی به‌رام‌بهر به‌م ده‌سته‌یه‌ی ده‌لی : (ده‌سته‌یه‌کن کافرن و له‌ ده‌سته‌کانی تری موسولمانان له‌ راده‌ به‌ده‌ر لایاندا) و شه‌فراییش له‌م رووه‌وه ده‌لی : (یه‌زیدی به‌ده‌سته‌یه‌ک له‌ موسولمانان نازمیری چونکه‌ ریگه‌ی به‌تال‌کردنه‌وه‌ی یاساکافی موسولمانیتیان گرتووه‌وه تم کاره‌شیان پیچه‌وانه‌ی هه‌موو موسولمانیکه) . به‌م‌پی‌یه‌ ره‌نگه‌ یه‌زیدی به‌کان بت‌وانزی له‌ شوارته‌کان دووربخزینه‌وه به‌تایه‌تی له‌وه ده‌ستانه‌ی شوراته‌ که له‌رووی تاینی موسولمانه‌تی به‌وه زۆرباک‌بوون و راو بو‌چوونی خو‌یان به‌رام‌بهر ده‌وله‌ت و به‌رام‌بهر به‌ تاین بووه‌ که نه‌مه‌شیان خو‌ی سه‌رچاوه‌که‌ی که به‌لایانه‌وه

ره‌وشته‌ پرستیانه‌ لایه‌ک داپاک‌ی و لاکه‌ی تریان له‌شپاک‌ی بووه‌ له‌ هه‌له‌ی گه‌وره . . هه‌ندیک ده‌سته‌ی شوراته‌ هه‌بوون ده‌یانووت سورته‌ی یوسف له‌ قورئاندا نه‌بووه . . نه‌مه‌شیان له‌بهر نه‌وه‌بوو که شتیکی نه‌وتوی دنیای تیدانه‌بووه که باوه‌ری پی‌یکه‌ن و به‌لاشیانه‌وه و ابووه که له‌ تابه‌ت و قورئانی خودا شتی وای نه‌وه ده‌یانوت عمر به‌رده‌باران کردنی خه‌لکی له‌ قورئاندا زیاد‌کردووه .

جا نه‌گه‌ر هه‌ندی شت هه‌یه‌ بیخه‌به‌ لاه‌وه که تاییه‌تی به‌ به‌م ده‌ستانه‌ بیروباوه‌ره‌ زانیاری به‌گشتی به‌که‌مان به‌ته‌واوه‌تی لای نه‌باضیه‌کان بو‌ده‌رده‌که‌وی که تا نه‌مرۆ چۆن ره‌وشتی تاینی خو‌یان به‌ساغی و به‌راستی پاراستووه‌وه هه‌روه‌ها سه‌فه‌ری به‌کانیش له‌ باوه‌ری ره‌سه‌نی شوراته‌کاندا بیروراکه‌یان مامناوه‌ندی به‌ .

به‌رام‌بهر بیروباوه‌ری شوراته‌ که ئیستا که ماون و نه‌وه‌ ده‌سته‌ موسولمانانه‌ی که کاری تی‌کردن لیکۆله‌ره‌وانی نو‌ی تیبینی نه‌وه‌ ده‌که‌ن که په‌یوه‌ندی به‌کی به‌هیز له‌ نیوان بیروباوه‌ری نه‌باضیه‌وه معتزه‌له‌دا هه‌یه . . نیمه‌ له‌م باره‌یه‌وه وای بو‌ده‌چین که معتزه‌له‌ هه‌ندی له‌ ره‌فتاره‌کانیان شتی شوراته‌کانیان تیدایه . . جا وه‌ک سه‌رچاوه‌یه‌ک ده‌لی بیروباوه‌ری شوراته‌کان کاریکی گه‌وره‌ی وردبینی کرده‌ سه‌ر مه‌سه‌له‌ی زمانه‌وانی . . تم کاره‌شیان ده‌گه‌رینه‌وه بو‌ورده‌کاری به‌ک که له‌ بیروباوه‌ره‌که‌یاندا هه‌بووه^(۶) .

به‌لام ده‌رباره‌ی ناوانان و جیاوازی و نا‌کوکی نیوان بیرورای شوراته‌کان و تراوه : (نه‌وه‌ی که سه‌رنج را‌کیشی شوراته‌کان له‌رووی رایه‌وه له‌ ناو خو‌یاندا له‌به‌ک دا‌برابوون و بو‌بوونه (۲۰) ده‌سته‌یه‌ک نه‌وه‌ی که میژوو نووسان له‌گه‌ل په‌کتیدا جیاوازیان هه‌یه نه‌وه هه‌لوئسته‌یه‌نه‌ به‌رام‌بهر هه‌له‌ی گه‌وره‌ بوویانه . . له‌مانه‌ش هه‌ن که ده‌لین شوراته‌کان رایان به‌رام‌بهر هه‌له‌ی گه‌وره‌ و ابووه له‌بهر نه‌وه کافرن . . هه‌شیانه‌ ده‌لین : به‌ پی‌ی نه‌وه‌ی که رای له‌ قورئانی پیروزدا به‌رام‌بهر به‌کردنی هه‌له‌ی وه‌ک دزی کردن و داوین‌پسی هه‌یه شوراته‌کان به‌هه‌له‌ی گه‌وره‌ی دانائین و به‌ کافری ناوانه‌بن و نه‌وه‌که‌سانه‌شی که تم شتانه‌ ده‌که‌ن ده‌ی به‌دزو به‌ داوین‌پس ناوبیرین و کافریان ناونه‌نری و به‌ پی‌ی نه‌وه تاوانه‌ی خو‌یان له‌گه‌ل‌ایاندا بچوولینه‌وه و سزا بدرین نه‌ک به‌تاوانی هه‌له‌ی گه‌وره له‌م ده‌ستانه‌ ده‌سته‌یه‌کی تریان هه‌بوو به‌لایه‌وه و ابووه نه‌وه‌ی هه‌له‌ی گه‌وره بکات کفری نه‌ک به‌ حه‌رامی کردووه به‌لام کافری تاین نه‌وه تم ده‌ستانه‌ هه‌ریه‌که‌یان له‌گه‌ل

ئەوى ترىان ناكۆكى بووهو جا لەبەر ئەوهى كه راي هەريست دەسته روونترىتەوه بەكەبەكه راکەيان پشان دەدەين^(۷) .

هەندى سەرچاوه بو ئەوه دەچن لەناو كۆمەلدا هەندى جياوازی چىنايهتى وهك بەرزى و نزمى بووهو . . لەناو شوراته كاندا دەسته بهك بو راهىشتى بانگهوازي بەكسانى دەورينكى گەورهيان بووه .

ئەمەش لەبەر ئەوهبوو چونكه بەشى زۆرى شوراته كان دەوارنشين بوون ئى دەره تانان بوون و بيروباوهرىيان لەگەل بيروباوهر كانى تردا جياوازبوو توانيان كاربەكەنە سەر رۆشنيان و خوداپەرستان . . بزوتنەوه كەشيان داخوازی هەلبژاردنى ئيام بوو لەتيوان گشت موسولمانانداو نەدەبوو جياوازی لە تيوان عەرەب و هيچ نەتەوه بهكى تردا بكرابو لەگەل ئەوه شدا بوو باوهرهينەرىك ئەگەر باوهرى هينا دەى بە پى ئى ئابى موسولمانان كردهوى لەگەل بكرى و لەگەل باوهرهينەره كاندا راست ئى و خواروخىچى تىدانەئى . . ئەمانە لەبەر ئەوهى دزى هەموو دەولەت ك دەوهستان بەتوندى لىيان دەدراو لەسەردەمى بەنى ئومەيشدا بەتاوانى گومان لىكراوه دەكوژان و سوپاى دەولەت هەميشە بەدوايانەوه بوو .

بزوتنەوه كەيان بانگهوازی بوو بو ئەو مەبەستەى محمد (د.خ) دەبوست وهدى بىئى بەلام ئەم بانگهوازه لەبەرگى تىكوشانى سەختى ئەو دەوارنشينە ئى دەره تانەدا بوو كه دزى دەزگای قەلاچوكردن . . واتە دەولەت دەبانكرد . . ئەو دەمە ئەم دەزگایانە كەوتبوونە فول كردهوهو گەوره كردهى جياوازی چىنايهتى و . . ئەمانيش بگەرینهوه ئەو دەورى (المشاعيه) ى كه جاران هەبوو وگىانى رهوشته بەرزەكەى خۆبه بەردا بكرىتەوه . بو ئەم نيازهى كه ئەمانە دەيانويست راده پەرين تاوه كو ئەو دەزگایانە لەناو بەرن و لەجيانى ئەوان ئەنجومەنىكى پيران دابنن ئەم ئەنجومەنەش تەنيا ئيش و كارى ئەوه يىت رىنگايان نيشان بەدات و دەسلەتدار (سلطه) نەيىت ئەنجومەنەكه بە قاناعەت بچوولتەوه نەك بەكسەر بەكوشتن و برين .

بەلام لەبەر ئەوهى كەبەره تەكانى ئابوورى كۆن نەمابوو ياخود بەره ونەمان دەچوو . . بەتايهتى لەو مەلەبەندە سەرەكپانەدا كه پشتيان بەزه برۆزەنگ و دەسلەت دەبەست و گوئى هەرگيز نەدەدرايه خواست و راي گەل بەتايهتى چەوساوهو رهش و رووتەكان لەبەر ئەوه ولايهتى بصره سەردەمى زيادو عبداللهى كورى بووه مەلەبەندو شانۆى بەشى زەپرى بزوتنەوه كانيان . . پاشان هيرشه كانيان وردەورده پەرهى سەندو

شەرى پيشمەرگابە تيان دەسته بە دەسته دەكردو سەرکەوتنە كانيشيان بەشى زۆرى بەهۆى خيراى سواره كانيان بوو كه وهك ئەفسانەيان لى هاتبوو (ناوى هەندى ئەسپان لە ريزى ئەسپە رەسەنەكانى عەرەبدا ماوه) . . گورج و گۆلانە بە خۆ دەكەوتن و كەس نەيدەتوانى رىنگەيان لى بيهستىتەوهو خويان بە شارە ئى شورا كاندا دەكردو گورج دەگەرانهوه ئەمەشيان لەبەر ئەوه بوو سوپاى دەولەت نەتوانى گەمارۆيان بەدات پاشان لە بطائح (ناوچەبەكه لە بصره) لە دەور و روبەرى شارى جوضن كە شارى بەغداى ئىستايە كۆدەبوونەوه^(۸)

بەرپا بوونی شۆرشەکانی شورات

شۆرشەکانى بەكەبجار لەسەر كەنارى چەپى دجلە پىكهاوت ئەگەر بشهاتايە بشكانايە هەر دەياتوانى دەست بەسەر رىگەى بازىرگانى فارس و عىراقدا بگرن . سەردەمى معاويهو ئەو كردهارانهى لە لاىەن معاويهو والى بەكانيهوه دزى بزوتنەوه كەيان كراوه سەرچاوه بهك دەلى : (پاش ئەوهى كارى ئيامەت سالى ۴۱ كۆچى بە قازانجى معاويه تەواو بوو شوراته كان لى راپەرين و شەريان لەگەل كرددو سەر كرده كەشيان (فروەى كورى نوفلى ئەشجەعى) بوو بە پىنج سەد سوارهوه على و حەسەنى بەجىهشت و چووه شارەزورور لەوى مايهوه . . پاش ئەوهى حەسەن وازى لە خەلافەت بو معاويه هينا فرۆه بەلايه نگرانى خۆى وت ! (ئەوه هاتە پىشى

که چوونه سەر معاویه شهر له گه لا کردنی گومانی تیدانه مینێ .
 فروه به خووی و سووپا که به وه هاته کوفه . . لهو ده مه دا
 معاویه له وی بوو و خه لکیکی زوری شامی ناره سەر فروه و کاتی
 که شوراته کان سووپا که ی معاویه بیان شکاند معاویه به
 دانیشتووه کافی کوفه ی وت : (ئەم ئازاره ی به بیده نگیان
 به رامبەر به شوراته کان به تیمه ی ده ده ن کۆتایی پی بهین . .
 ئەگەر دژی شوراته کان شهر نه که ن خوا ئاگاداره له مه ودا
 ئاسایشی ئیوه به من ده سگیرانی) .

کاتی که خه لکی کوفه هاتن شهر دژی شوراته کان بکه ن
 شوراته کان بیان وتن : (کوره نه وه چی ده که ن ؟ معاویه وه
 که دوژمی تیمه به بلێ ی دوستی ئیوه ی ؟ . . لێان گهرین با
 شهری خو مانی له گه لدا بکه ی ن و ئەگەر هات به سهریا
 سهر که وتین ئەوا دوژمنه کانتان کۆتاییان پی دیت و ئیتر ئیوه
 ناچار نابن شهرمان له گه لدا بکه ن) .

خه لکی کوفه له ترسی معاویه وازیان لی نه هینان و شهریان
 له گه لدا کردن و شوراته کانیان شکاند .

دوای ئەمه ده سه ته به کی تر به سهر کردایه تی (حه یانی کوری
 سلمی) (به کی بوو له وانە ی له نه هره وان دژی علی جهنگاو
 بریندار بوو و علی لی ی خوش بوو هیچی لی نه کرد) له گه ل
 شوراته شوپش گه یه کانیاندا حه یان هاته (ره ی) تا کۆردانی علی
 هه ر له (ره ی) مایه وه دوای به خووی و هه یه که به وه به ره و کوفه
 چوو (ئه وده مه «صغیره ی کوری شعبه» له وی والی بوو) . . حه یان
 به له شکره که ی خو ی وت : با بچینه ولاته که ی خو مان و داوا له
 خه لکه که ی بکه ی ن له خراپه دوور که ونه وه و ده ست بده نه کاری
 باش و ئەم دانیشته مان هیچ نه چوونکه ولاته کانیان تروسکه ی
 چا که یان تیدانه ماوه و ری ی راست لاخراوه و تۆ له شان له وانە
 کرده وه که له کۆره کاندای به ناوی پرواهینه رانه وه برا کانیان
 کوشتین^(۹) .

مغیره له سه ره تادا له گه ل شوراته کاندای ده نگک جوولایه وه و
 مه به ستیشی و ابوو شوراته کان له مۆلگه ی خو یاندا بچینه وه و پشتی
 لی بکه نه وه و ریشیان درا که له ماله کانی خو یان کۆبینه وه به لām
 چاویان لی که لا نه ده کراو گشت جوولانه وه کیان حساب ده کراو
 شتیکی به رامبەر داده نرا .

هینده ی نه خایاند پیلانه که ی راهه راندوو سه ری پی گرت .
 سه ردارانی شورات له مالی حه یان کۆبوو بوونه وه . .
 کاتیکیان زانی پۆلیس دای به سه ریاندا و هه موویانیان رایپه چی

به ند کردن و ئیها نه کردن کرد له سه روو هه موویانه وه حه یان و
 معاذی کوری جوینی طانی .

کاتیک ده نگک و باسی ئەم به سه ردارانه یان گه یشته
 شوراته کان که له کوفه بوون ده ست به چی شوراته کان کۆبوونه وه و
 به ئاشکرا له کوفه چوونه ده ری و به پی ی ئەو نه خشه نو ی به ی
 که دایان نابوو خو یان گه یانده حیره و دوای له سه ر نه وه ریکه وتن
 که سه ره تای مانگی شه عبان سالی ۴۳ ی کۆچی هه ریش به ن و
 گه و ره ترین دوژمیان بکوژن که مغه بره یه و سه ردارای ئەم
 هه لمه ته شیان (مستوردی کوری عه لقه مه ی ته میمی) بوو^(۱۰) .

له م ده مه دا موغه بره به قه یلبازی به لām ریویانه هات له کوفه
 و تاریکی بو سه ردارانی هۆزه کان داو وتی : (ده زانن من
 ئیسته ش چا که ی ئیوه م ده وی و نامه وی له مه ودا توشی هیچ
 ئازاریک بن به لām ترسام له وه ی که ئەم چا که ویسته تان هانی
 ئی ره و شته کانتان بو شتی خراپه بدات و ترسام له وه ی که
 باشیکتان به تاوانی مندالیکی ئی ره و شت بگیری تا خراپه کاری
 چا که کانیشتانی نه گرتۆته وه ئی ره و شته کانتان له خو تان
 دوور بچنه وه و ئەشرانین که هه ندی که س هه ن ده یانه وی له
 شاره که دا دوو به ره کی بچینه وه و به که له ک و ساخته جیاوازی
 به ربابکه ن به لām پشت به خودا ریکه یان نادری پی بچینه
 ولاتیکی عه ره به وه ئەگەر تیک نه شکینزین و نه کرینه نمونه بو
 پشتا و پشتیان) .

ئەم زۆر زانه ده یزانی چۆن خو تو که ی سۆزی کوفه ی به کان و
 خواستی شیعه کان بدات وتیان بگه به نی که له و سیاسه ته یدا که له
 عیرا قدا هه یه تی سه ر بو نیازی معاویه که چ ناکات (نامه وی)
 خه لکی شام بین و پیاوه چا که کافی بکوژن خو تیان بریزن و به م
 کاره ش دلخۆش و یاخی بن) به پیر ناخۆشیانه وه بچۆو
 خراپه کانیان به خشه و ئی ره و شته کانیشتان ئەوانه ی که جییان
 کردوونه ته وه به نه مانیان ده ی له خو میان جیا که مه وه . جا ئەگەر
 خه لکی تریان دی و له گه لیا هه لس و که تیان کرد ئەوده مه یادی
 من ده که نه وه^(۱۱) .

به م جوړه ورده ورده ده می به هه ره شه لی کردن و ترساندن و
 جاریک به ئاره زوومه ندی و تاویک به توندی و که ره تی به شتی
 ده ست کرد ئەم زۆر زانه توانی که له نیوان شورات و شیعه کاندای
 بنجی دوژمنایه تی به ک دابکو تی و له مه ش مه به ستی لاواز کردن
 هه ردوولا بوو که هه ل له ده ست نه دات و به ته واوی شوین پی ی
 خو ی و ده وله تی ئەمه وی بکاته وه بچه سپینی .

شوراته‌کان بریتی بوون له ژماره‌یه‌ک جه‌نگاوه‌ری کهم به‌لام شیعە‌کان که سەر‌کرده‌که‌یان مه‌عقلی کورپی قه‌یسی رباحی بوو سێ هه‌زار که‌س بوونو (به‌کیک‌بوو له‌پیاوه‌ ناوداره‌کانی شیعە) لایه‌نگری موغە‌یره بوو ئەم دوو هه‌یزه -مەزار- برجلایه - (که ئیستا که کهوتوته نیوان واسطو بصره‌وه له که‌ناری رووباری دیحله به‌یه‌ک‌گه‌یشتو کهوتنه شه‌ره‌وه به‌لام شوراته‌کان له‌به‌رته‌وه‌ی کهم بوون هه‌موویان کوژران (۱۲) .

موغە‌یره به‌رامبه‌ر شوراته‌کان له‌ علی زور سوێرگیرتر بوون . . تنانته له‌ ریزه‌کانی شورایشدا چاوی ده‌سکه‌وت که سه‌ره‌نجی جوولانه‌وه‌یان بدات ئەمەشی بو ئەوه‌بوو پیش ئەوه‌ی شوێش بکه‌ن لیان بدات و له‌م کاره‌شدا سه‌رکه‌وتوو بوو . . چونکه‌ که شوراته‌کان ده‌هاتنه سه‌ر ئەوه‌ی کۆبینه‌وه‌ و کۆده‌بوونه‌وه‌ گورج به‌سه‌ریاندا ده‌دراو ده‌خرا نه‌ به‌ندیخانه‌وه‌ و نه‌گه‌ر به‌کی له‌دانیشتوانی کوفه‌ش دزی ده‌وله‌ت راپه‌ریایه ده‌بنارد ده‌یانکوشت یاخود هه‌رچۆنیک ئی به‌لاکه‌ی لی دووربخه‌نه‌وه . معاویه سالی ۴۵ی کوچی (زیادی کورپی باوکی خو‌ی - باوکی نازاری کی‌یه) کرده والی بصره . . ئەم والی‌یه له مانگی ربیع الأول ئەوسا له‌دا گه‌یشته بصره و ئەو وتاره‌ی بودان که پی‌ئی ده‌لین (بتراه) . . به‌کی له‌سه‌رداران‌ی شورات که ناوی (ئەبو بلال مه‌رداسی کورپی ئەدیه) ی برای عروه‌ی کورپی ئەدیه) بوو هه‌ستاوو به‌ زیادی وت : ئەوه‌ی که تو ئیسته لی ئی دووای خودا قه‌ت شتی وای به ئیمه نه‌فه‌رموو . . خودا ده‌فه‌رموی . . «ابراهیم الذی وفی الا تزر وازرة وزر آخری وان لیس للانسان الا ماسعی» . توشی ده‌لی ی ئی تاوان له‌ جی‌ئی تاوانبار ده‌گه‌رت و گوئی راپه‌ل به‌پیلانگه‌ی داده‌نی‌ئی) زیاد وتی : « ئیمه ئەوه هه‌ر ده‌لین نه‌گه‌ر له‌سه‌ر ناهه‌قیش ئی ده‌ئی شه‌رتان له‌گه‌لدا بکه‌ین وده‌شی که‌ین» .

به‌شی موخته‌زه‌له‌ش (ئەبو بلال مه‌رداسی) یان به‌ به‌کی له‌ خو‌یان له‌قه‌لم ده‌داو ئەم پیاوه‌ش له‌جه‌نگی صفیندا له‌گه‌ل علی‌بوو دوا‌ی دانی به‌ناو‌بزی‌کردنه‌که‌دا نه‌ناو له‌گه‌ل لایه‌نگه‌یرانی نه‌ره‌واندا لایداو دوا‌ی له‌شاره‌که‌ی خو‌ی که بصره بوو دوورکه‌وته‌وه‌و دانیشته . . به‌لام ئی ئەوه‌ی واز له‌ باوه‌ری شوراته‌کان به‌ینی و به‌که‌م که‌س بوو به‌ره‌له‌ستی زیادی کردو به‌ره‌له‌ستی به‌که‌شی ره‌خه‌نگرتنی شورانی ده‌رده‌بری به‌رامبه‌ر به‌هه‌ندی کرده‌وه‌و خه‌لکی زوریان خو‌ش ده‌ویست . . تنانته کاتیک که به‌ندبوو ده‌رگاوانی به‌ندیخانه‌که‌ری ده‌دا شه‌و بجیته

ده‌ره‌وه‌ی به‌ندیخانه‌و به‌ره‌به‌یان به‌گه‌ر ته‌وه .

دوا‌ی بزوتنه‌وه‌که‌ی مستوردی کورپی عه‌لقه‌مه‌ سام و شکوی شوراته‌کان به‌هوی توندوتیژی و دل‌ره‌قی زیادی کورپی باوکی خو‌ی دایانه‌ کزی و تا ئەم والی‌یه له‌ عیراقدای بو هه‌یج راپه‌رین و شوێشیک روویان نه‌داو به‌لام کاتی که کورپی ئەم والی‌یه (عبدالله کورپی زیاد) سالی ۵۸ی کوچی دوا‌ی باوکی بووه والی بصره شوراته‌کان به‌سه‌رکردایه‌تی (عروه‌ی کورپی ئەدیه) چوونه‌سه‌ر زیادوو شوراته‌کان زوریان لی کوژراو به‌کی له‌وانه‌ی که کوژرا (عروه‌ی کورپی ئەدیه) بوو . . له‌سه‌ر ئەمه (ئەبوو بلال مه‌رداسی کورپی ئەدیه) که لای زیاد له‌به‌ندیخانه‌دا بوو ده‌زانی ده‌بکوژن له‌به‌ندیخانه‌ی رای کرد . . به‌لام زیاد دوا‌ی لی خو‌ش بوو ئەویش هه‌ستا چووه ئەهواز . . ئیتر هه‌ر که ده‌یستی زیاد هه‌ردوو ده‌ست و هه‌ردوو لاقی ئافره‌تیکی شورانی برپوه خو‌ی پی‌نه‌گیراو به‌سی که‌سیک لایه‌نگه‌یری به‌وه راپه‌ری . . دوا‌ی ئەوه ده‌ که‌سیکی تریش چوونه به‌نای و (سلمی‌ی کورپی زه‌رعه) که پیاوی ده‌وله‌ت بوو به‌ دوو هه‌زار سه‌ربازیکه‌وه شوینی که‌وت و (ئەبو بلال مه‌رداسی) به‌و چل جه‌نگاوه‌ره‌وه له شه‌ری (ئاسک) دا توانی ئەم دوو هه‌زار که‌سه بشکینی و خه‌لکه‌که به‌ سه‌رکه‌وتنی ئەبوو بلال به‌م جه‌نگاوه‌ره که‌مه‌وه به‌شکانی ئەسه‌لماو سوپا که‌ی زور سه‌رسام بوونو لیوی گه‌فت و گویان وا ده‌جولا :

الفسا مؤمن فیا زعمتم

ويقتلهم في باسك اربعونا

كذبتم ليس ذلك كما زعمتم

ولكن الخوارج مؤمنونا

... لفئة قليلة قد علمتم

على الفئة الكثرة يهرونا

دوا‌ی ئەوه زیاد (عبادی کورپی ئەخصه‌ری) به‌چوار هه‌زار سه‌ربازه‌وه نارد هه‌ر دوولا به‌ره‌و رووی به‌کتره‌ستان و له‌سه‌ر ئەوه‌ش ریکه‌وتن که بو نوێزکردنی عه‌سر ده‌ست له شه‌رکردن هه‌لگه‌رن و نوێزه‌کانیان که کرد ئەوسا ده‌ست به‌شه‌ر بکه‌نه‌وه . . ده‌ست به‌ نوێزکردن کراو عباد ئەم

نوژکردنی به هه‌ل زانی که ده‌کاته سالی ۶۱ی کۆچی له‌کاتی نوژکردنه‌که‌دا هێرشێ بردنه سه‌روو هه‌موویانی کوشت .

بزوتنه‌وه‌کاتی شورات دانه‌مردوه‌و پاش ئه‌وه‌ی که یه‌زیدی کۆری معاویه‌ مرد په‌ره‌یان سه‌ندو ئه‌م شوپ‌شانه‌ش بایه‌خدارترین شوپ‌ش بوون بو یارمه‌تی دانی عبدالله‌ی کۆری زیرو داوای خه‌لافه‌ت بکات . . عبدالله‌ی کۆری زیبر که نه‌یتوانی به‌رگه‌ی توانای ئه‌مه‌وی‌یه‌کان بگری و له‌ناویان برد ئه‌مه‌وی‌یه‌کان ئه‌وه‌ی که لی‌ی ده‌ترسان شوراته‌کان بوو له‌به‌ر ئه‌وه هاتن خۆیان کوکرده‌وه بو ئه‌وه‌ی زور به‌ توندی له شوراته‌کان بدهن . . شوراته‌کانیش له‌م کاته‌دا وه‌ك ده‌سته ده‌سته‌یان لی‌هاتبوو . . ده‌سته‌یه‌ك شوراته هه‌ره ره‌سه‌نه‌کان دیاربوونو ده‌سته‌یه‌ك ئاینی ده‌رده‌که‌وتو ره‌سه‌نه‌کانیش هه‌یج لایه‌که‌وه رووناکی لێوه دیارنه‌بوو ئه‌فه‌ریقاش سه‌رده‌می عه‌باسی‌یه‌کان نه‌ی هه‌یج شوپ‌شیکێ به‌خوێه‌وه نه‌دیوو .

با نمونه‌یه‌ك له پالنه‌وانتی و ریازو ئه‌و گیانه‌ی که شه‌ریان پی‌کردوو له‌م ده‌مه ته‌قی کورته‌ی نپوان حوثره‌ی ئه‌سه‌دی و باوکی‌دا ده‌رخه‌ین :

کاتی که باوکی حوثره له خه‌لافه‌تی ئه‌مه‌ویه‌کاندا ده‌یته‌ والی . . معاویه ئه‌م باوکه ده‌نیری بو لای حوثره‌ی کۆری تاوه‌کو ده‌ست له بیروباوه‌ری شورات هه‌لگری و حوثره‌کاتی بیستی باوکی بو ئه‌و مه‌سه‌له‌یه هاتوو به‌ره‌وپیری باوکی هات و باوکی له‌ناو خه‌لکه‌که‌دا پی‌ی‌وت :

کۆری خۆم . . با کۆره‌که‌ت بو ییتم به‌لکو دلت نهرم بی و دلت نه‌یه‌ت لی‌ی دوورکه‌وته‌وه بیته‌وه لامان .

حوثره وتی : ئه‌و رمه‌ی که کافرێک بۆمی ده‌هاوێژی و سه‌ر دلم ده‌سمی ئه‌و رمه‌م له چاوپێکه‌وتنی کۆره‌که‌م لا خوشره (۱۳) . شوراته‌کان له هه‌موو شوپ‌شیکاندا ئالایان ده‌دایه ده‌ست ئه‌و که‌سه‌ی لی‌هاتوو به‌توانا‌بایه‌وه ده‌سته‌کانیشیان هه‌ر به‌ ناوی ئه‌و سه‌رداران‌ه‌وه ناوه‌نا که هه‌یانبوو وه‌ك ئه‌زارقه‌و ئه‌باضیه‌و صه‌فه‌ری ، به‌لام مه‌ترسیدارترین ده‌سته‌یه‌ك له‌م ده‌ستانه به‌رامبه‌ر به‌ توندوتیژی و جه‌ورو سه‌تمی ئه‌مه‌وی‌یه‌کان (ئه‌زارقه‌)کان بوونو سه‌رکرده‌که‌شیان (نافع کۆری ئه‌زره‌ق)بوو .

شوراته‌کان واته ده‌سته‌ی (ئه‌زارقه‌) توانیان ده‌ست به‌سه‌ر شاری بصره‌و ده‌ورو به‌ریدا بگرنو مه‌هله‌ی ئه‌بی صفره نه‌ی یاخود جه‌ججی کۆری یوسنی سه‌قه‌فی نه‌ی سالانی ۷۸-۷۹ی کۆچی واته (۶۹۸-۶۹۹)ز که‌س مه‌هله‌ی ، دژی ئه‌م ده‌سته‌یه

بووه‌ستی و لیان بدات .

ته‌قللاو خه‌باتی ئه‌زارقه‌کان چه‌ند سالیکی دووردریژ خایاندی و ئه‌نجام به‌ کوشتنی (قطری کۆری فجائه) که‌دوا سه‌رکرده‌یان‌بوو له هه‌موو سه‌رکرده‌کاتی تریان به‌شکو‌تر بو شکان . ئه‌م کاره‌ش له دواییدا لی‌ی ده‌دوین . .

کاتی عبدالله‌ی کۆری زیاد له عیراق له شوراته‌کاتی داو ده‌رگای هه‌موو کۆبوونه‌وه و گه‌فت وگۆیه‌کی لی‌داخستن . . شوراته‌کان بو ئه‌وه‌ی له‌وه بکوژنه‌وه به‌ده‌ست ئه‌مه‌وی‌یه‌کانه‌وه چ ئازاریکیان تووش هاتوو کۆبوونه‌وه‌یه‌کیان کردوو نافع‌ی کۆری ئه‌زره‌ق پی‌ی‌وتن : سه‌تمکاران به‌ شمشیر تیتان‌که‌وتوون . . با بچه‌ی لای ئه‌و که‌سه‌ی له‌مه‌که ئالای شوپ‌شی به‌رزکردۆته‌وه ، جائه‌گه‌ر هاتوو له سه‌ر رای ئیمه بوو ، جیهادی له‌گه‌لدا کردین ئه‌وا یارمه‌تی ده‌ده‌ین و ئه‌گه‌ر له‌گه‌ل رای ئیمه‌شدا نه‌بوو ئه‌وا له‌ماله‌کاتی خۆماندا به‌رگری له‌خۆمان ده‌که‌ین .

به‌م جو‌ره شوراته‌کان که‌وته‌ ری و توشی عبدالله‌ی کۆری زیبر هاتن . . عبدالله‌ی وستی شوراته‌کان به‌ لای خۆیدا راکیشی و ئه‌م هه‌له له ده‌ست نه‌داو چی‌ی بووی پشان بکات . . پی‌ی‌وتن رام له‌گه‌ل راتانه . . شوراته‌کان که ئه‌مه‌یان لی‌بیست چوونه پالی و دژی ئه‌مه‌وی‌یه‌کان و خه‌لکی شام شه‌ریان بو کرد . . که یه‌زیدی کۆری معاویه‌ مرد (۱۴) ئه‌م شه‌ره ساردبووه‌وه و به‌ره‌ونه‌مان چرو چونکه شوراته‌کان له‌و کۆبوونه‌وه‌یه‌دا که‌دوایی کردیان یه‌کیان ته‌واو گرتو وتیان . . ئیمه شان‌به‌شانی پیاویک شه‌ر به‌رامبه‌ر به‌دوژمن ده‌که‌ین له‌سه‌ر رامان نه‌بوو بوو له‌سه‌ررامان نه‌بو له‌وه‌و پیش تی‌ی نه‌گه‌بشتبووین .

پاش ئه‌وه بریاریان‌دا که بچه‌وه لای عبدالله‌ی کۆری زویبر بزانتن سه‌باره‌ت به‌ عثم‌ان و علی و ئه‌و شتانه که به‌سه‌ر ئه‌م دوانه‌دا هاتوو چی‌ی ده‌لی و رای چیه . .

کاتی که ئه‌م پرسیاره‌یان لی‌کرد (ووتی : پشان ده‌لیم و لی‌تانی ناشارمه‌وه . . من جی‌گره‌وی کۆری عه‌فان و ئه‌وانه‌ی که دوژمنی ئه‌بووون دوژمنی ئه‌ون من دوژمنی‌ام .

کاتی شوراته‌کان ئه‌مه‌یان له عبدالله‌ی کۆری زویبر بیست و بۆیان ده‌رکه‌وت که له‌گه‌لیاندا نه‌یه له‌مه‌که باریان کردوو نافع‌ی کۆری ئه‌زره‌قی حه‌نظله‌ی و عبدالله‌ی کۆری صه‌فار السعدی و عبدالله‌ی کۆری ئه‌باض و حه‌نظله‌ کۆری به‌پس پش شوراته‌کان که‌وتن تا گه‌بشتنه بصره . . له‌به‌ره‌ی به‌نی به‌کری کۆری والی و ئه‌بو فدیك و عه‌طیه‌ی کۆری ئه‌سه‌وه‌دی یه‌شکری له بصره

دهرچون و چونه (بهمامه) .

که یافعی کورپی نه زره قو لایه نگیره کافی گه یشتنه بصره و راویژی نه و بیان کرد که کهی و چون کویونه وه به یک بکن دوی نه وه به ندیخانه که ی بصره یان شکاندو هه رچی شوراتیگ له وانهی کورپی زیاد بهندی کرد بوون هه موویان بهرداو خه لکی بصره ش له بهر نه وه ی کوری زیاد یان خوش نه ده ویست یارمه تی شوراته کانیاں داو هم کارهش له وده مه دا بوو که زیاد دوی مردنی په زید ده سه لاتی نه ما بوو شوراته کان پاش هم کاره یان له بصره هاتنه دهری و شور شه که یان پهری سه ند به لام سالی ۶۴ ی کوچی خه لکی بصره دژی شوراته کان وه ستان و له نه هواز به به یک گه یشتن و شهر بهر پابوو . نافع و سه رکرده ی شوراته کان و مسلمی کوری عیسی که سه رکرده ی همموی به کان بوون له وشه رده دا کوژان هر له ده مه دا دوو سه رکرده ی نوی شوینیان دانرا به لام هم دوو سه رکرده یه ش هر کوژان . هم کارهش بووه هو ی نه وه ی که شهر ی نیوان همموی به کان و شوراته کان بچرچی و له مانگی جاد الاخره ی سالی ۶۵ ی کوچی بصرای به کان له شه ره که دا شکان و رایان کرد .

کاتی هه والی شکاندنی خه لکی بصره بلا بووه وه خه لکی له شوراته کان ترسان هاتن بو لای نه حنه فی کوری قیمی سهرداری ته میسی به کانی بصره داوایان لی کرد که کاری جهنگ بگریته نه ستو . به لام نه حنه ف همموی نه کردوو په نجه ی بو مهله بی کورپی نه بی صه فره ی نه زدی راکیشا که سه رکرده ی نه مه وه ی به کان دژی شوراته کان بکات چونکه مهله بی تازابوو فیلی ده زانی و شاره زای جانگ بوو .

عبداللهی کوری زوییر له مانگی ره جه بی سالی ۶۴ ی کوچیدا که له مه که بوو دهنگی بو مهله ب دا .

نافعی کورپی نه زره قی شورانی . که نه زارقه کان به ناوی نه وه و ناوانراون (نوسه ر) خو ی ناوانبوو (میری باوره هینه ران له بصره و به ره و نه هواز له گه ل شوراته کاندا که و ته ری . . (نه جده ی کورپی عویم) یش که له بهمامه بوو ناوی خو ی ناوانبوو (میری باوره هینه ران) و سه رکرده ی نه جداتی شوراته کان بوو بهمامه ی به جی هیشته و له م باره یه وه شاعیرنکیان ده لی :

وتشعبوا شعباً فکل جزیره

فیهامیر المؤمنین ومسنیر

شوراته کان وازیان له یارمه تیدانی کورپی زوییر هینا و مه که یان به جی هیشته و نه جده ی کورپی عویم دهستی به سه ر بهمامه دا گرت و تراویشه که په من و طائف و عمان و به حره ین و دولی ته میم و عامری گرتووه و له پاشاندا لایه نگیرانی له (میری باوره هینه ران) یان خست و په کیکیان له خو یان کرده (میری باوره هینه ران) و نه و پیاوه شی که لایه نگیره کافی نارده بوویان بو لای نه جده که پی ی بل ی تومن له (میری باوره هینه ران) خست نه جده کابرا ده کوژی^(۱۵) .

دهر که وتوتوترین سهرداری شوراته کان نافع کورپی نه زره ق بوو زیانابه کی به توانا بوو ، کوری زیاد خستبوویه به ندیخانه ی بصره و له گه ل چوار سه د که سدا بهردرا که لایه نگیری خو ی بوون و له وانه ش بوو که له گه ل کورپی زوییردا بهرگری له مه که کردو پاشان لی ی جیابووه وه و له گه ل به نی ماحوزدا چوه - بصره - نه مانه ش زوییر و علی و عثمان و عبدالله و عیبه اللهی کورپی بشیری کوری په زید بوون که به ماحوز ناوانکیان ده رکرده بوو هه مووشیان له به ره ی ته میم بوون و سه رکرده کافی نه زارقه بوون . نافع بردنی به نه هواز و شور شه که یان له وی بهر پاکردوو ژماره یان ۳۵۰ که سه ده بوو نافع یان به میری باوره هینه ران هه لپارد .

میره کافی شورات له گه ل نافع بوون نه مانه ش عه طیه ی کوری نه سه وده ی حنه فی و عبداللهی کورپی ماحوزو براکانی و قه طهری کورپی فجانه ی مازنی و زوری تریان بوون له گه ل نه و سووپای به ی نه مه و یگاندا دایان به به کدا که مسلم کوری عیسه ی کورپی کزیری کوری جییر سه رکرده یی ده کردو سه رکرده ی همموی به کان کوژاو سووپای همموی به کان بلاوه ی لی کردوو دوی له گه ل سووپایه کی تری نه مه ویدا که و تنه جه نگووه که عبداللهی کوری معمری ته میسی سه رکرده یی ده کردو هم سووپایه شیان شکان و ینجا له گه ل سووپایه کی گه وره و به هیزی تری نه مه و به کاندا که حارثه ی کوری بدری عتلی سه رکرده یی ده کرد که و تنه جه نگووه و حارثه به خو ی و له شکره که به وه شکان و هه لاتن .

شوراته کان بصره یان داگیر کرد بوو که مهله بی کورپی صفره لییان راهری و شهری نیوانیان نوزده سال خایاندی و مهله ب نه یوانی له ناویان بیات و نه وانیش دلیرانه ده جهنگان و تا سه رده می حجاج کوری یوسنی سه قه فی نه شکان سه ره تاش که په که مجاریان بوو له گه ل مهله بیدا که و تنه شه ره وه (نافع) مردبوو نه زارقه کان قه طهری کورپی مجاهدیان کردبوو به سهرداری خو یان و ناوی میری باوره هینه رانیاں لی نابوو^(۱۶) .

وهك ده گپنهوه سه ره تاي ده ست پي كردني شهري مه هلب له گهل شوراته كاندا به زوري ته وه بووه خه لكي بصره داوايان له مه هلب كردوه كه مه ترسي شوراته كانيان لي دوور خاته وه وه هر وهك لي ي دواين دواي ته وه له يك دابرا نه هاته كايه وه كه پاش مردني به زيد له خه لافه تي ته مهويدا روويدا مه هلبيش به مهرج ته م كاري په سه ندرد . . مهرجه كانيش كه ته وه بووه كه هر جينگه بهك بكه ويته زير ده سه لاتي هه بيته والي ته شوينه و چ پاره يه كيش داوا بكات بيده ني . . خه لكي به سه ره وه وه لافه تي به ني تومه به مهرجه كانيان په سه ندرد .

به م جو ره دانيش تواني بصره واته سوپاي ته مه وي به كان به سه ركردايه تي مه هلب ي كوري ته بي صه فره و ته خه ني كوري قه يس له گهل شوراته كاندا كه وته شه ره وه وه شه ره كه ش له قازانجي شوراته كان نه روست و سه ركرده كه يان كوژراو كه زانيان بي سه ركرده كه يان ته مه يداني شه ره بو ته وان ناگو نجي روويان كرده كرمان و ته سفه هان و مه هلب تا ته ده مه ي مه صعب كوري زوبير عيراي وه رنه گرت كه پاش مردني به زيد خه لافه تي خوي بلا و كرده وه به شوين شوراته كانه وه بوو ده ستي لي هه لنه گرتن و والي جزيه ي پي سپير دراو سه ركردايه تي سوپاي ته مه وي درابه (عمرى كوري عبدالله ي كوري معمر) ته م عمره ماوه بهك شه ري له گهل شوراته كان كرد تا ته ده مه ي كشاندينه وه ته سفه هان . . به لام شوراته كان ده سته ته زنو دانه نيشتن و پاش ماوه بهك كه وته خو و خويان كوژده وه وه هير شيان هينا به سه رسابور . له م شه رده دا سه ركرده ي هيزي سوپاي ته مه وي به كان كوري زوبير بوو . . به لام وهك مه هلب توندو تيز نه بوو . . كه چونه سه ر شوراته كان شوراته كان شكاندينان و به م پي به روژه روژ شوراته كان وا به هيزيون باجيان له خه لكي وه رده گرت و ده سه لاتي خويان له گه لي لادا چه سپان . .

له عيراقدا ته وان ي خويان به گوره له قه لم ده دا قازانجي تايه تيان له گهل شوراته كاندا نه ده گونجاو له گهل ده وله تدا بوون و هيچ ده ره به كي تر يان له وه زياتر نه دوژ به وه ته وه نه ي بچه پال مه صعب و داواي لي بكن مه هلب بگه رينيه وه شه ر له گهل شوراته كاندا بكات . .

مه صعبه بيش خواسته كي په سه ندرد و هينده ي نه خاياند مه هلب و شوراته كان به بهك گه يشته وه وه سه ركرده ي شوراته كان ته وه ده مه (قه طه ري كوري فه جائه) بوو . . ته م دوو لايه هه شت

مانگك شهريان له گهل يه كتريدا كرد . . له بهر ته وه ي كه مه هلب له روي هونه ري سه ربازي به وه زور به توانا بوو خوي راگرت و هر چه كيشي بو يستايه له لايه ن ده وله ته وه بوي جي به جي ده كرا . . مه هلب ته و پاره زوري كه ده ستي ده كه وت و ته و پاره يه شي كه بازرگان و ده وله مه نده كان ده ياندا به هه مووي دابه ش كرد بوو به دوا زده هه زار سه ربازي بصراوي به وه دوا زده مانگك شه ري له گهل شوراته كان كردو مه هلبيش كاتي سه ركردايه تي ته م سوپايه ي گرت ده ست كه شوراته كان چه ندر كيلومه تريك له بصره وه دوور بوون ده يانويست بچه ناوي .

مه هلب تا ته ده مه ي مه صعب دووري خسته وه له ولايه تي (بقاع) شه ري له گهل شوراته كاندا كردو سه ركردايه تي سوپا دزي شوراته كان درا به موغه يره ي كوري و خوشي له موسل و جزيره و نه رمينا و تازه ربايجان كرا به والي و مه صعب عمرى كوري مه ممه ري له جي ي ته وانا هه ره كه شوراته كان ناوي ده بن (باله وانكي تازاو سوار چاك و راست بووه و واي ده زاني بو تاين و بو خودا شه رده كا) هر كه شه ر ده ستي پي بكردايه له هه موو شه ري كدا يه كم سوار بوو ته هاته مه يدان . ته م سه ركرده نوي به له ثيرجان چوه سه ر شوراته كان و ته وانيش ته و ده مه سه ركرده كه يان (زوبيري كوري علي ماحوز) بوو و دواي شه ريكي خويناي شوراته كان ناچار بوون بگه رينه وه ته سفه هان (۱۷) .

پاش ته وه شوراته كان چونه (سابور - له فارس) له گهل عمروي سه ركرده ي له شكري ته مه وي به كاندا كه وته شه ريكي گه رم و نه وت كه س له شوراته كان به عمره وه كوژران و قه طه ريش بريندار بوو له بهر ته مه شوراته كان (فارس) يان به جي هيشت و ته م روشته يان زوري نه خاياند كه گه رانه وه ثيرجان و عمرى كوري عبدالله به سوپايه كي گه ريه ده وله تي ته مه وي به وه چوه سه ريان و شوراته كانيش پاش شه ريكي تازايانه گه رانه وه ته سفه هان و له وي مانه وه و پاشان چونه وه ته هواز .

كه عمرى كوري عبدالله چوه ته سته خر عبدالله ي كوري زوبير مه صعب ي براى له والي عيراق خستبو و حمزه ي كوري خوي له جي دانا بوو له م كاته دا شوراته كان له ده ورو به ري ته سفه هان بوون و باج و خه راجيان له ديهاته كاندا كوژه كرده وه و دواي ته وه له به ري فارس وه په رينه وه ته هواز . كه شوراته كان گه يشته ته هواز مه صعب ي كوري زوبير

نامه‌ی یکی بُو عومهر نویسی و له نامه‌که‌دا هانی‌ته‌وهی ده‌دات که شهر له‌گه‌ل شوراته‌کان بکات و خوْشی به له‌شکرینکه‌وه له بصره‌وه رووی تی‌کردن و شوراته‌کان که به‌وه‌یان زانی ده‌ستیان له ته‌هواز هه‌لگرت و هاتنه مه‌دائن و هه‌ندی دوزمنانی خوْیان پاک‌کرده‌وه و کوشتیان و ته‌وسا روویان کرده کوفه و والی کوفه‌ش که ناوی قباع بوو زور دوودل و سارد به‌رام‌به‌ر شوراته‌کان و ه‌ستاو خه‌لکی که‌وته سه‌رزه‌نشست‌کردنی و ته‌وانیش واته شوراته‌کان که دیان هیچ به‌رگری به‌ک دزیان نا‌کری گه‌رانه‌وه بو ته‌سفه‌هان . ده‌وله‌م‌ندانی بصره دوای راویژ‌کردن و گف‌ت و گو‌کردن له‌گه‌ل مه‌صه‌بدا مه‌صه‌ب مه‌له‌بی بو شهر‌کردن له‌گه‌ل شوراته‌کاندا هینا‌یه‌وه . . شوراته‌کانیش که له ته‌سفه‌هان بوون هیرشیان برده سه‌ر سوویای ته‌مه‌وی و سوویای ته‌مه‌ویش که سه‌ر‌کرده‌کی (عتاب کوری و ه‌رقاء) بوو گه‌مارو دران و ناچار‌یان کردن له ناو شورای شاره‌که‌دا حموت مانگ بینه‌وه و نه‌به‌نه ده‌ری . . که‌چی دوای ماوه‌به‌ک له پری‌کدا هاتنه ده‌ری و دایان به‌سه‌ر سوویای شوراته‌کاندا و سه‌ر‌کرده‌ی شوراته‌کان (زویبری کوری ماحوز) یان کوشت و سوویا‌که‌شیان ناچار‌بوون بگه‌ری‌ته‌وه دواوه .

دوای کوشتی (زویبری کوری علی ماحوز) شوراته‌کان (قه‌طه‌ری کوری فجاه‌یا) یان کرده سه‌ر‌کرده‌ی خوْیان . . ته‌م پیاوه به‌کی‌بوو له شاعیرو پاله‌وان و سوارچاکی به‌ناویانگی شوراته‌کان و لایه‌نگیره‌کانی داوایان لی‌کرد رووبکاته فارس . . قه‌طه‌ری وای به باشت‌زانی که بچیته ته‌هواز چونکه هه‌ر که مه‌صه‌ب بصره‌ی به‌جی هیش‌تایه ته‌مان ده‌یان‌توانی بچنه ناوی و هه‌روه‌ها عمری کوری عبیدالله‌ی کوری مه‌مه‌ریش له‌وه ده‌مه‌دا له فارس بوو که مه‌صه‌ب سووربوو له‌سه‌ر ته‌وه‌ی بچیته شهر دژی شوراته‌کان بکات و عبدالملک کوری مه‌روان نامه‌یه‌کی بو مه‌له‌ب نویسی که بچیته شه‌ردژی شوراته‌کان بکات و به‌م ره‌نگه سالی ۶۸ کچی دووباره مه‌له‌ب گه‌رایه‌وه بو‌شه‌ر‌کردن دژی شوراته‌کان .

مه‌له‌ب ته‌مجاره‌یان به‌تافی‌کردنه‌وه‌ی کوْنی جه‌نگ و به نه‌خشه‌یه‌کی نویسی سوویای‌یه‌وه که که‌لکی له رابووردو زور و ه‌رگرتبوو که‌وته جه‌نگه‌وه و قه‌طه‌ریش که‌بینی مه‌له‌ب هه‌روا دینه پی‌شه‌وه به‌ره و (کرمان) کشایه‌وه به‌لام مه‌له‌ب پاش ته‌وه‌ی که سوویا‌که‌ی به‌هیز‌کردو و ریک‌ویک کرد له ته‌هواز مایه‌وه و باشت‌رین جه‌نگاوه‌رو سوارچاکی له دانیش‌توانی بصره هه‌لیژاردو

دوای ته‌وه له (سولاف) شهر ده‌ستی‌پی‌کردو و هه‌شت مانگ ته‌م شهره گه‌رم‌بوو توندوتیزی تیدا‌بوو .

تیتر که کاتی سه‌ر‌کرده‌بی ته‌مه‌وی به‌کان گو‌را و ده‌سه‌لاتی ده‌وله‌ت که‌وته ده‌ست عبدالملک کوری مه‌روان و له شه‌ری (مسکن) به‌سه‌ر مه‌صه‌ب کوری زوییدا سه‌ر‌که‌وت و خالدی کوری ته‌سید بووه والی بصره و کوری مه‌روان بووه والی کوفه خالد عبدالعزیزی برای نارد بچیته شهر دژی شوراته‌کان بکات و مه‌له‌بی نایه سه‌ر کارووباری باج کو‌کردنه‌وه و شوراته‌کانیش که ژماره‌یان خوْی له نوسه‌د جه‌نگاوه‌ر ده‌دا به‌سه‌ر عبدالعزیزدا سه‌ر‌که‌وتن و خیزانه‌که‌شیان به‌دیل گرت .

عبدالملک کوری مه‌روان کرداری ته‌م والی به واته خالدی به‌دل نه‌بوو نامه‌یه‌کی بو ده‌نویسی و پی‌ی ده‌لی : مه‌له‌بی که به چاپووک سوارو شاره‌زای جه‌نگ ناسرا‌بوو چهند جاری شوراته‌کانی شکاند‌بوو بوچی ده‌بی دووری بجه‌بته‌وه فرمانی پی‌ ده‌دات و سه‌ر‌کرده‌بی سوویای جه‌نگ بداته‌وه ده‌ست مه‌له‌ب و پی‌ی ده‌لی : (به‌لای خودام‌دا له راو ته‌گبیرت که هانی براکت که حوشت‌ر سواریکه‌و خه‌لکی مه‌که‌به ناردت جه‌نگ بکات و مه‌له‌بیش‌ت دانا باج کو‌بکاته‌وه مه‌له‌ب تافی‌کراوه و کوری مه‌یدانی جه‌نگه‌و ده‌بی به دوایدا بنی‌ریته‌وه که بیته و به‌ره و رووی شوراته‌کان بچیته و منیش خوْم له کوْفه ناردم بو لای (بشر) سوویاتان بو بنی‌ری و نایی تا ته‌و ده‌مه‌ی مه‌له‌ب ده‌گاته جی تو هیچ کاری بکه‌یت . . والسلام .

ته‌م کاره‌ش سالی ۷۲ کچی‌بوو و بشر تا بو‌ی کرا له نیوان ته‌زارقه‌ی مه‌له‌بدا خایاندی و له کوفه‌شه‌وه ده‌سته ده‌سته سه‌ربازی بو‌یارمه‌تی ده‌نی‌را و شهر به‌ریابوو به‌لام شه‌ره‌که زوری خایاندو برانه‌وه‌ی بو نه‌بوو .

بشر دوو سوویای بو کوشتاری ته‌زارقه‌ی شوراته‌کان نارد سوویایه‌کی به‌سه‌ر‌کرده‌بی عبدالرحمن کوری ته‌شعه‌ت بو یارمه‌تیدانی مه‌له‌ب و سوویایه‌ک به‌سه‌ر‌کرده‌بی علی کوری عبدالله هه‌ر بو ناردو شوراته‌کان هیرشیان برده سه‌ر هه‌ردوو سوویا‌که‌و پایوره‌کانیان سووتاندن و له‌شکری خالدیان شکان چونکه خالد به پی‌ی ناموزگاری مه‌له‌ب نه‌چوو‌بوو خه‌نده‌ق هه‌لبکه‌نی شهر له‌گه‌ل مه‌له‌بدا چل روژ خایاندی و بشریش پیش ته‌وه‌ی مه‌له‌ب بکه‌ویته شه‌ره‌وه مرد^(۱۸) .

په‌راویزه‌کان

به‌بۆنه‌ی یادی سی‌وینج ساڵه‌ی کوچ کردنی میژوونوسی گه‌وره‌ی کورد مامۆستا ئەمین زه‌کی به‌گه‌وه

غفور میرزا کرم

میژوونوسی گه‌وره‌ی کورد مامۆستا ئەمین زه‌کی به‌گه‌وه به‌راستی که‌باسی که‌له‌پیاویکی مه‌زنی کورد دێته‌پێشه‌وه ، مروف نازانی له‌ کۆیه‌وه ئەم ده‌رگا گه‌وره‌یه ئاواله‌ بکاته‌وه ، نازانی له‌چی که‌له‌به‌رو کلاوورۆشنه‌یه‌که‌وه به‌ناوو کۆشکی به‌رزى کلافه‌ی ژاننامه‌ی دا‌گۆزه‌ر بکا چون به‌بالای به‌رزى و ده‌ورى کارىگه‌رو به‌پىزى له‌مه‌بدانى خزمه‌ت‌کردنى رۆشنىبىرى دا هه‌لبدا ، یان چون به‌شه‌ن و که‌وى کورده‌وارىمان سه‌رگۆزه‌شته‌ى ژبانى پرخویندن و بىرکرنه‌وه ، به‌ره‌مى شاکارى پله‌و قوناغى جو‌راو جو‌رى به‌سه‌رهاتى بىپوى و بنخىنى به‌تایه‌نى ته‌گه‌ر شاسوارى باسه‌که‌شان مامۆستا ئەمین زه‌کی بگ‌ بى .

که به‌ بریارى بالای تیگرا جولانه‌وه‌ى رۆشنىبىرانى کوردو بىروى گشتى وردو درشتى به‌ره‌ى خوینده‌وارانى کورد . . . ناوى پاش میژوونوسی مه‌زنى به‌که‌مى کورد ته‌مىرخانى بدلىسى خاوه‌نى شه‌ره‌فنامه دى .

دوو نیه هه‌بى واچونى به‌ مېشكى دا ، یا ته‌شى هه‌بى وا بزانی ، یا بىرو عه‌قلی هه‌ر ته‌وه‌نده برىکا . وه‌یا به‌ مه‌زه‌نه وای بو بچى که مامۆستا ئەمین زه‌کی بگ‌ ئەم ناز ناوه گه‌وره‌یه‌ى له‌ بۆش و له‌هېچى نه‌به‌وه وه‌رگرتى .

واته‌ ننگى ئەم گه‌وره‌یه‌وه ناوداره‌ى به‌رىکه‌ونى رۆزگارى گونجاو ده‌ست‌که‌وتى ، یا گره‌وى ئەم پایه‌دارى و زانایى و داناییه‌ى به‌بى عاره‌ق رشتن و رچله‌کین دل و هه‌ژانى ده‌روون بردیته‌وه . بۆیه له‌م هه‌لۆسته‌دا ناچارىن که کىومالى به‌دارستانى چروپى ژبانى پر له‌ کۆشش و سه‌رکه‌وتن . . . شانازى دا‌بکه‌ین . تا له‌سه‌رىکه‌وه یادی پىروزی زیندوو شاسوارى‌یه‌نى له‌ مه‌یدانى تو‌مار‌کردنى میژووى کوردى دا بنخىن

- ۲ - احمد صادق سعد (الدولة الأموية والصراع من اجل العدل افاق عربية ژماره (٦) ل ٦٩-٧٠ سالى ١٩٧٦
- ۳ - دائرة المعارف الإسلامية . . . هه‌ر ته‌و سه‌رچاوه‌یه
- ۴ - دائرة المعارف الإسلامية هه‌ر ته‌و سه‌رچاوه‌یه ل ٤٧٤-٤٧٦
- ۵ - دائرة المعارف الإسلامية هه‌ر ته‌و سه‌رچاوه‌یه ل (٤٦٩)
- ۶ - محمود الجندى - ماهي الزيدية ومن هم اليزيدون - بغداد- چاپخانه‌ى- التضامن سالى ١٩٧٦ ل (٢٥) په‌راوێزى (١)
- ۷ - دائرة المعارف الإسلامية - هه‌ر ته‌و سه‌رچاوه‌یه ل ٤٧٤-٤٧٦
- ۸ - دائرة المعارف الإسلامية - هه‌ر ته‌و سه‌رچاوه‌یه ل ٤٧٦
- ۹ - زكى نجيب محمود : المعقول واللامعقول في تراثنا الفكرى - القاهرة دار الشرق ل ٧٠-٧٦
- ۱۰ - احمد صادق سعد - هه‌ر ته‌و سه‌رچاوه‌یه ل ٧٠
- ۱۱ - احمد صادق سعد - هه‌ر ته‌و سه‌رچاوه‌یه ل ٧٠
- ۱۲ - سهير القلاوى - ادب الخوارج في العصر الأموى - القاهرة مطبعة لجنة التأليف والتوجيه والنشر ١٩٤٥ ص ٣٠-٣١
- ۱۳ - سهير القلاوى - هه‌ر ته‌و سه‌رچاوه‌یه ل ٣٧
- ۱۴ - سهير القلاوى - هه‌ر ته‌و سه‌رچاوه‌یه . . ل ٣٧
- ۱۵ - مدينة بغداد حالياً
- ۱۶ - قدرى قلعجى . . الخليج العربي . بيروت - دار الكتاب العربي ١٩٦٥ ل ١٧٧
- ۱۷ - قدرى قلعجى . . هه‌ر ته‌و سه‌رچاوه‌یه ل ١٧٨
- ۱۸ - قدرى قلعجى . . هه‌ر ته‌و سه‌رچاوه‌یه .

